

4. Вітлінський В. В. Економічний ризик та методи його вимірювання: підручник / В. В. Вітлінський, С. І. Наконечний, О. Д. Шарапов — К. : КНЕУ, 2000. — 354 с.
5. Рогов М. А. Риск-менеджмент / М. А. Рогов — М. : Финансы и статистика, 2001. — 120 с.
6. Романов В. Понятие рисков и их классификация как основной элемент теории рисков / Валерий Романов // Инвестиции в России. — 2000. — № 12. — С. 41—43.
7. Чернова Г. В. Практика управления рисками на уровне предприятия / Г. В. Чернова — СПб.: Ин-т страхования, 2000. — 170 с.
8. Найт Ф. Риск, неопределенность и прибыль / Ф. Найт — М. : Дело, 2003. — 360 с.
9. Ханк Д. Э. Бизнес-прогнозирование / Д. Э. Ханк, Д. У. Уичерн, А. Дж. Райтс Бизнес-прогнозирование, 7-е издание: Пер. с англ. — М. : Издательский дом «Вильямс», 2003. — 656 с.
10. Зозулёв А. В. Маркетинговые исследования: теория, методология, статистика. [Текст]: учеб. пособие з грифом МОН України / Зозулёв А. В., Солнцев С. А. — М. : Рыбари; К.: Знання, 2008. — 643 с. — (Высшее образование XXI века).

Статтю подано до редакції 9.08.2013

УДК 338.431:338.49

Ольшанська О. В., канд. екон. наук, доцент,
завідувач кафедри регіональної економіки
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

СТРУКТУРНІ РІВНІ АНАЛІЗУ АГРОСОЦІАЛЬНИХ СИСТЕМ ТА ЇХ ТИПОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано основні взаємозв'язки та взаємозалежність між виробничою діяльністю та станом соціальної сфери сільських поселень. Обґрунтовано необхідність агросоціального системомформування в Україні. Проведено структурний аналіз та типологію агросоціальних систем.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: агросоціальне системомформування, типологія агросоціальних систем, аграрна економіка, соціальна сфера, структурний аналіз.

АННОТАЦИЯ. В статье проанализированы основные взаимосвязи и взаимозависимости между производственной деятельностью и состоянием социальной сферы сельских поселений. Обоснована необходимость агросоциального системомформирования в Украи-

не. Проведен структурный анализ и типизация агросоциальных систем.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: агросоциальное системобразование, типология агросоциальных систем, аграрная экономика, социальная сфера, структурный анализ.

ANNOTATION. In the article the basic relationship and interdependence between production activities and the state of the social sphere of rural settlements. The necessity agrosocial formation of the system in Ukraine. The structural analysis and typing agrosocial systems.

KEY WORDS: agrosocial formation of the system, typology agrosocial systems, agricultural economics, social, structural analysis.

Стабільний економічний розвиток є найважливішою умовою соціально-екологічного стану в країні та її регіонах. Якщо в період економічного зростання можуть успішно вирішуватися соціальні й екологічні проблеми, то в умовах стагнації і нарощування економічної нерівномірності розвитку територій відбувається накопичення деструктивного потенціалу, виникнення осередків депресії в соціальній сфері. Саме тому особливе місце в економічних дослідженнях належить науковому обґрунтуванню системної організації господарства як ефективного інструмента вирішення практичних завдань та визначення стратегії сталого розвитку України. Саме цей науковий напрям здатний інтегрувати природний (екологічний), економічний і соціальний підходи як в пізнанні, так і в конкретній господарській діяльності. Такий підхід забезпечує фундаментальність знань у вирішенні прикладних проблем, глибокого осмислення залежностей між природним потенціалом певного регіону і всією сукупністю взаємодіючих в його межах економічної, соціальної, адміністративної та інших сфер. Цей підхід забезпечує цільове інтегрування всієї сукупності чинників для досягнення визначених економічних і соціальних цілей.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Системний підхід до територіальної організації господарства є найбільш продуктивним в обґрунтуванні стратегії просторового розвитку на довгострокову перспективу. Це обумовлене тим, що розробка такої стратегії повинна базуватися саме на полісистемному інтеграційному процесі, що спирається на загальні закономірності формування складних динамічних структурних особливостей території. Інтегруючи всю сукупність знань про структурні особливості компонентів регіону, можна обґрунтовано визначати майбутню організацію і розвиток

територіальних систем, їх просторово-часову та структурно-динамічну організацію, збереження й відтворення їх потенціалу. При цьому враховуються особливості та закономірності розвитку трьох взаємопов'язаних сфер — природи, населення і господарства, які відображають територіальну організацію геосистем.

Виходячи із сучасного рівня теоретичних і методологічних підходів до розвитку територій та їх господарських комплексів, системна організація їх формування і функціонування є напрямом, який поглиблює наукові засади щодо факторів розвитку, особливостей формування територіальних господарських систем різних типів, процеси формування населення і якості його життя в регіонах, сукупність природно-господарських відносин тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вітчизняна й зарубіжна економічна наука в останній історичний період сталий збалансований розвиток територій пов'язує з теорією кластерів. Її суть полягає в поєднанні галузевих і територіальних переваг у формуванні комплексів (поєднань) підприємств, компаній, фірм, які тим чи іншим чином пов'язані з виробництвом кінцевого конкурентного на світовому ринку продукту (послуги). В кластері можуть поєднуватися не лише суб'єкти економічної діяльності виробничого профілю, але й соціальні, обслуговуючі, управлінські тощо. Це разом відображає певну системну організацію економічної діяльності в регіонах. Аналогом таких територіально-галузевих систем є територіально-виробничі комплекси, теорія формування і функціонування яких набула достатнього розвитку. Відмінністю кластерів від територіально-виробничих комплексів є включення до їх складу на базі ринкових відносин суб'єктів соціальної та адміністративної сфери. Теоретичним та прикладним питанням дослідження та аналізу проблем формування аграрних систем на засадах виробничої або територіальної інтеграції присвячені праці багатьох учених-економістів. Серед них слід відмітити роботи Ю.Г. Саушкіна та Б.С. Хорева, які ще у 70-х роках виділили територіальні соціально-економічні системи. Серед дослідників проблем територіальної організації господарства в Україні слід виділити Борщевського П. П., Заставного Ф. Д., Куценко В. І., Лисецького А. С., Мазура А. Г., Паламарчука М. М., Пістуну М. Д., Прокопу І. В., Саблука П. Т., Фашевського М. І., Чернюк Л. Г., Шаблія О. І., Шепотько Л. О., Юрчишина В. В. та ін. В дослідженнях українських та російських учених виділяються територіальні системи виробництва, наводиться їх типізація, визначаються ознаки, проводиться аналіз комплексного розвитку територій, обґрунтовуються перспективи подальшого розвитку тощо.

Проте багато питань, що стосуються визначення структурних рівнів аналізу аграросоціальних систем та їх типології, взаємобумовленості та взаємозв'язку між їхніми складовими елементами залишаються недостатньо вивченими та потребують ґрунтовного аналізу й оцінки.

Мета статті. Виявлення основних тенденцій розвитку агросоціальних систем, визначення їх структури для здійснення ґрунтового аналізу, проведення їх типізації — є надзвичайно важливими етапами у формуванні стратегії посилення соціальної орієнтації розвитку агроекономічної системи України. Саме тому мета статті полягає в дослідженні структурних рівнів аналізу та типізації агросоціальних систем України.

Виклад основного матеріалу. Трансформація територіальних структур господарства й розселення населення під впливом нових форм власності та широкое запровадження ринкових відносин в економічній сфері є вирішальними чинниками зміни підходів до сучасного розвитку аграрної сфери України. Функції управління в розвитку економіки країни все більше належать ринку, який використовує конкурентні переваги територій, сприяє розміщенню (локалізації) підприємств у певних регіонах. Приватна й корпоративна власність не зацікавлені в інвестуванні не зв'язаних з їх діяльністю виробництв. Місцеві адміністрації не ведуть господарської діяльності та недостатньо уваги приділяють комплексному розвитку територій. Зазначене свідчить про гостроту проблем й актуалізує теоретичні розробки у сфері агросоціальної системної організації господарства.

Аналіз територіальних господарських утворень в умовах ринкової економіки свідчить про те, що в них зберігаються різні форми зв'язаності та взаємозалежності різних підприємств, організацій, фірм і компаній, незалежно від форм власності. Конкурентні переваги регіонів на базі ринкових відносин визначають територіальний поділ праці та їх спеціалізацію. Адміністративні функції на рівні регіонів і територіальних громад все глибше пов'язуються з територіальною локалізацією певних видів економічної діяльності. Зростає роль виробничої і соціальної інфраструктури та екологічної ситуації конкретних територій і населених пунктів, пропорційності й збалансованості їх розвитку. Обґрунтування стратегії сталого розвитку, підвищення ефективності взаємозв'язків і взаємозалежностей усіх суб'єктів господарювання все більше здійснюється через механізми державної регіональної політики та удосконалення адміністративно-територіального управління.

З урахуванням зазначеного вище можна зробити висновок про те, що в умовах ринкової економіки існують і розвиваються господарські структури як системно упорядковані територіальні комплекси зі складними взаємозв'язками між окремими елементами. Науковий напрям з системної організації господарства, зокрема агросоціального системоформування, в сучасних умовах поглиблює економічну теорію і становить основу економічної і соціальної політики країни.

Найбільш загальними показниками, які характеризують стан сільського господарства є валова продукція рослинницького й тваринницького походження, вироблена сільськогосподарськими підприємствами і господарствами населення, розподіл за територіями діючих господарюючих суб'єктів у сільському господарстві, продуктивність праці в них у розрахунку на одного зайнятого. Важливими є показники аналізу розподілу сільськогосподарських угідь за регіонами та землекористувачами — сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення, співвідношення частки землі у володінні та користуванні сільськогосподарських підприємств і господарств населення, а також визначення відповідних часток виробленої продукції. Такий аналіз стосується й основних сільськогосподарських культур, рівня рентабельності виробництва основних видів продукції. Аналіз фінансового результату від діяльності сільськогосподарських підприємств може відіграти певну роль у формуванні місцевих бюджетів як податок, який отриманий від економічної діяльності, використання сільськогосподарських угідь і місцевої робочої сили. Доходи від аграрної (агропромислової) діяльності можуть направлятися на фінансування соціальної сфери — освіти, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства тощо.

Територіально-структурними рівнями дослідження агросоціальних систем можуть бути села, сільради, селища, міські ради, адміністративно-територіальні райони, області, природно-господарські (економічні) райони, зони, країна.

Для аналізу й оцінки агросоціальних систем України необхідно визначити їх типологічні ознаки за найбільш важливими критеріями. До них слід віднести рівень урбанізації, тип розселення населення, зональність природних умов, організаційно-правові форми господарювання, рівень економічного розвитку регіонів.

1. За рівнем урбанізації виділяються наступні агросоціальні системи:

— агросоціальні системи високоурбанізованих регіонів, в яких міське населення становить понад 75 %;

— середньоурбанізовані промислово-аграрні регіони, де міське населення становить понад 50 %;

— слабоурбанізовані аграрно-промислові регіони, де населення становить менше 50 %;

— аграрні, де немає міських жителів, або вони становлять незначну частку.

2. За типами розселенських систем виділяються:

— сільські агросоціальні системи на базі сільських поселень;

— сільсько-міські агросоціальні системи — на базі суміжних сільсько-міських поєднань або в межах безпосереднього впливу міста.

3. За зональними особливостями природного середовища виділяються зональні агросоціальні системи:

— поліської зони;

— лісостепової зони;

— степової зони;

— рекреаційних зон Карпат і Криму.

4. За ступенем участі в аграрній діяльності підприємств різних організаційно-правових форм господарювання виділяються:

— агросоціальні системи на базі фермерських господарств;

— агросоціальні системи на базі господарств населення (селянських домогосподарств);

— агросоціальні системи на базі холдингових форм організації аграрної (агропромислової) діяльності;

— агросоціальні системи на базі діючих підприємств інших організаційно-правових форм господарювання (господарських товариств, приватних підприємств, виробничих кооперативів, державних підприємств тощо).

5. За рівнем економічного розвитку виділяються:

— депресивні агросоціальні системи;

— розвинуті агросоціальні системи.

Важливим етапом аналізу агросоціальних систем є збір статистичної інформації, можливості її використання для аналізу економічних і соціальних процесів. Доступною для аналізу є статистична база, яка підготовлена в Держкомстаті України та Держкомземі України. Вона включає статистичні дані, які характеризують стан сільського господарства — виробництво валової продукції в регіонах в цілому та в розрахунку на одну особу, кількість діючих суб'єктів, зайнятих сільськогосподарською діяльністю, продуктивність праці на підприємствах, рентабельність сільськогосподарського виробництва тощо.

Висновки. Цілісність агросоціального системоморфування вимагає оцінювання його з позицій соціально-економічного розвитку регіонів. При цьому економічна складова, яка стосується прибуткового виробництва продовольства для населення і сировини для промисловості, включає й соціальну складову як специфічну сферу трудової діяльності населення і сферу споживання. Технологія виробництва і споживча якість продовольства мають забезпечувати підвищення фізичних здатностей населення. Це стосується, насамперед, сільського населення, яке проживає і працює в сільській місцевості. Зазначений комплексний (інтегральний) підхід до дослідження агросоціального системоморфування вимагає застосування різноманітних методологічних підходів і методичних прийомів та показників, які повною мірою характеризують формування і результативність функціонування агросоціальних систем різних типів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гаврилишин Б. Д.* До ефективних суспільств: дороговкази в майбутнє: доп. Римському Клубові / Б. Гаврилишин і упоряд. В. Рубцов. — Вид. 3-є, допов. — К. : Унів. вид-во Пульсари, 2009. — 248 с.
2. *Данилишин Б. М., Чернюк Л. Г., Фащевський М. І. та ін.* Просторова організація продуктивних сил України: мезо- та макрорегіональний рівень. — Вінниця: Книга-Вега, 2007. — 495 с.
3. *Фтомов Г. С., Великохатко А. Т., Вдовиченко Н. Х. и др.* Социально-экономические проблемы развития села (расселенческий аспект). — К. : Наук.думка, 1988. — 325 с.
4. *Ходаківський Є. І.* Синергетичні засади розвитку агроекономічної системи. — Житомир, 2008. — 17 с.
5. *Якобчук В. П., Малиновский А. С.* Региональная аграрная политика в контексте реформирования аграрного сектора. — В сб. : Реструктуризация сельскохозяйственных предприятий. — К., 2003.

Статтю подано до редакції 15.08.2013

УДК 658.6

Павлова М. Б.

викладач циклової комісії товарознавства та організації торгівлі
Хмельницького кооперативного коледжу
Хмельницького кооперативного торговельно — економічного інституту

ПЕРЕДУМОВИ КУПІВЛІ ПРОДУКЦІЇ НА ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто створення торговельним суб'єктом передумов для прийняття покупцями рішення щодо купівлі його продукції.